

д-р Трајче Нацев
Универзитет “ГоцеДелчев”-Штип

д-р Драган Веселинов
Универзитет “ГоцеДелчев”-Штип

СТРАТЕШКИТЕ ВЕДНОСТИ НА ВОЕНИТЕ УТВРДУВАЊА ВО ДОЦНАТА АНТИКА ПО ДОЛИНАТА НА РЕКА БРЕГАЛНИЦА

Апстракт

Развојот на населените места, стопанството и патните комуникации по долината на река Брегалница во доцноантичкиот период претставувале причина тој регион да влезе во воената карта на тогашната држава. Всушност тоа значело изградба на воени утврдувања кои овозможувале безбедност, одбрана и заштита на населението и стопанските добра во тој дел. За нивно успешно извршување на задачите и целитетребало да исполнуваат одредни стратешки вредности. Како таква и од големо значењебила местоположбата на воените утврдувања. По долината на река Брегалница водоцноантичкиот период добрата местоположбата на ваквите видови утврдувања имовозможувала поголема ефикасност и ефективност во нивната намена односно во одбраната и заштитата на луѓето и материјалните добра.

Клучни зборови: местоположба, доцна антика, река Брегалница, воени утврдувања.

Релјефните, хидрографските и климатските карактеристики по долината на реката Брегалница овозможувале појава и развој на населени места уште од праисторијата и антиката. Подемот на овие населените места посебно бил изразен во доцната антика преку развојот на стопанството и патните комуникации. Со наездата на Готите во 268 и 269 година страдало целото македонско подрачје а со тоа и долината на реката Брегалница. Поради ваквата состојба односно загрозеноста на населените места и населението неопходно било превземање на мерки кои би се овозможила нивна одбрана и заштита. Како такви било градењето на нови

фортификации со нови техники и зајакнување на старите со истите но и изградба на нови јавни градби кои се издвојувале од претходните периоди.¹

Ваквото утврдување на населените места покрај тоа што овозможувало одбрана и заштита на луѓето и материјалните добра воедно и претставувало одбранбен систем прилагоден за тој период. Таквиот одбранбен систем бил составен од: castelum-гратчиња (oppidae), castelum-стражи (speculae), збегови (refugia) и утврдени села (vicimurati) од кои првите две биле воени утврдувања а останатите цивилни.² Како воените така и цивилните утврдувања биле од големо значење за одбраната и заштитата на населението. И едните и другите претставувале важен сегмент во одбранбениот систем.

Меѓутоа поради задачите и целите за кои биле наменети воените утврдувања тие имале одредени специфичности со кои се разликувале од останатите утврдувања. Воените утврдувања всушност требало да исполнуваат одредни стратешки вредности кои би им овозможиле поефикасно функционирање. Така од големо значење била нивната местоположба, форма, големина, позиција и слично.

По долината на река Брегалница во доцноантичкиот период добрите стратешки вредности на ваквите видови утврдувања им овозможувала поголема ефикасност и ефективност во нивната намена односно во одбраната и заштитата на луѓето и материјалните добра. Со тоа овој регион претставувал дел од целокупниот одбранбен систем на тогашната држава.

Castelum-гратчиња (oppidum), биле урбанизирани, градени по однапред одреден план. Имале редовно кули, а највисоката позиција се издвојувала за акрополата со одбранбеносидови, исто како и другиот дел од градот. Во нив имало куќи за живеење, јавни згради и “државни” фортификациски објекти што значело населување и на цивилно население.³ Речиси, секогаш имало ранохристијански базилики. Цистерните за вода се основните градби кои се појавуваат во оваа категорија наградови. Овој тип на град зафаќаат површина од 1,5 до 2 хектари кај помалите и 4 до 6 хектари кај поголемите.⁴ Овие утврдувања се карактеристични по тоа што покрај

¹Трајче Нацев, Антиката во Брегалничкиот басен, Штип, 2013, 60.

²Иван Микулчиќ, Доцноантички фортификации, Археолошка карта на Р. Македонија, Т.1, Скопје, 1994, 139-145; Иван Микулчиќ, Антички градови во Македонија кн.8, Скопје, 1999, 189-209.

³ Ivan Mikulcik, Kasnoanticka utvrdjenja u S.R.Makedonija-Pokusaj klasifikacije, Odbrambeni sistemi u praistoriji I antici na tlu Jugoslavije, Savez arheoloskih drustva Jugoslavije, Arheolosko drustvo Vojvodine,(referati XII kongresa arheologa Jugoslavije Novi Sad 1984g), Novi Sad, 1986g., str.108 (Понатаму: Odbrambeni sistemi u praistoriji I antici...)

⁴Иван Микулчиќ, Антички градови во Македонија кн.8, Скопје, 1999, 143.

нивната примарна цел која била од воено-одбранбен карактер имала и цивилен, бидејќи биле последни седишта на администрацијата, црковните достојници и продуктивното население на крајот од доцноантичкиот период.

Castelum-стражи(*speculae*), претставувале помали или многу мали тврдини, изградени надоминантни позиции, со силни одбранбени ѕидови, и најчесто се со една одбранбена кула. Овој тип најчесто бил поставуван покрај некој премин, граница, рудник или пак влегувал во системот на одбраната на поголемите утврдувања или градови. Во суштина претставувале чисто воени објекти, а се претпоставувало дека во нив покрај војници живееле и нивните семејства. Воглавно овие утврдувања по својот изглед и големина биле хетерогени.⁵

Двата вида на утврдување се присутни по долината на река Брегалница во доцноантичкиот период. Така од типот на caastelum-градчиња (*oppidum*), биле познати следните: Цуцуло село Мачево-Берово, Селиште-Пехчево, Прекиното Градиште село Вирче-Делчево, Градиште село Моштица-Мак. Каменица, Пресечен Камен-Градиште село Очипала-Делчево, Ошљан Град село Разловци-Делчево, Даутов Чукар село Стар Истевник-Делчево, Градиште село Тработивиште-Делчево, Виничко Кале-Виница, Кале село Истибања-Виница, Бигланско Градиште село Лаки-Виница, Градиште село Лаки-Виница, Градиште село Бели-Кочани, Горно Градиште село Долно Гратче-Кочани, Градиште село Јатребник-Кочани, Градиште село Мородвис-Кочани, “Св. Спас” Рамно Брдо село Полаки-Кочани, Градиште село Горни Балван-Штип, Кале-Градиште село Долани-Штип, Бандера село Долни Козјак-Штип, Градиште село Криви Дол-Штип, Град Градиште-Чука село Пиперово-Штип, Бавчи село Пухче-Штип, Караул село Горобинци-Свети Николе, Мамутница Горобинци-Свети Николе и Градиште село Долно Ѓуѓанце-Свети Николе.

Утврдувањето **Цуцуло** се наоѓа на 2 км од селото Мачево. Неговата локација била на еден висок рид, кој благо се спуштал кон селото (Сл.1). Утврдувањето се простирало на површина од 36 хектари во чии рамки се наоѓала ранохристијанска базилика.

Селиште претставувало утврдување сместено на висок рид со зарамнето плато. Се наоѓало на 5 км од селото.

⁵Odbrambenisistemi u praistorijiantici...,110.

На околу 2.5 км источно од селото Вирче се наоѓа утврдувањето **Прекинато Градиште**. Се наоѓало на висок рид со доминантна позиција (Сл.2). На врот на ридот, има зарамнето плато со димензии 250x150 м или 3.8 хектари. На рабовите на платото сеуште се зачувани остатоците на одбранбените ѕидови на фортификацијата што овозможуваат претстава за нивната поставеност и изглед.

На левиот брег на Камненичка Река, до утоката од долот Моштеница, на едно зарамнето плато се наоѓа утврдувањето **Градиште**. Во рамките на одбранбените ѕидови тоа зафаќало површина од околу 1 хектар. Фортификацијата била градена во *opus incertum* техника, со кршен камен кој, меѓу себе бил поврзуван со варов малтер.

Пресечен Камен-Градиште било сместено на висок рид со зарамнет врв кој се наоѓал на десниот брег на река Брегалница, на местото каде ја напушта долината на Пијанец. Неговите одбранбени ѕидови опфаќале површина од околу 2-3 хектари а биле градени со истата техника како и кај пртходното утврдување.

Утврдувањето **Ошљан Град** се наоѓало на висок рид со доминантна позиција на околината.

На површина од околу 0.5 хектари се простирало утврдувањето **Даутов Чукар**. Неговата положба се наоѓала на висок рид со доминантна положба на околниот терен во непосредна близина на денешниот главен пат Делчево-Пехчево. На самиот врв на ридот имало зарамнето плато каде се простирале одбранбените ѕидови градени од кршен камен кој меѓу себе бил врзуван со варов малтер.

Утврдувањето **Градиште** е со локација врз едно извишување на североисточниот крај на село Тработивиште. На самиот врв на ова елипсовидно зарамнето плато (Сл.3) се наоѓале одбранбените ѕидови. Тие зафаќале површина од околу 2.5 хектари.

Виничко Кале претставувало воено утврдување чија фортификација имала одбранбени полукружни и полигонални кули(Сл.4). Ова утврдување било градено со техника *opus incertum* без нагласени хоризонтални редови, кршен камен кој меѓу себе биле поврзувани со варов малтер. И овоа утврдување се наоѓало на извишено место со доминантна положба овозможувајќи му поефикасна одбрана и заштита.

Врз карпестиот рид кој се наоѓа на 2 км североисточно од село Истибања а се издига високо над коритото на Брегалница и над патот за Делчево било утврдувањето **Кале**. Од досегашните истражувања утврдено е дека одбранбениот ѕид бил со ширина од 1.4 м.

На 4 км југоисточно од село Лаки од десната страна на патот Ваница-Берово било сместено утврдувањето **Бигланско Градиште**. Неговите одбранбени ѕидови зафаќале површина од околу 1.5 хектари. Од јужната страна на утврдувањето вештачки бил изведен ров (Фоса) кој овозможувал зајакнување на одбраната на самото утврдување.

Со површина од околу 0.2-0.3 хектари на 5 км од селото Лаки се наоѓало утврдувањето **Градиште**. Неговото простирање на висок рид му овозможувало доминантна положба.

Градиште претставувало утврдување чии одбранбени ѕидови опфаќале површина од 2.2 хектари. Се наоѓало на 2 км северно од село Бели на еден висок рид кој имал вештачки зарамнето плато. Ова утврдување води потекло уште од класичното и македонското време.

Утврдувањето **Горно Градиште** се наоѓало на левата страна од утоката на Голема Река во езерото Гратче врз голем рид со доминантна положба. На зарамнетиот простор на врвот на ридот со површина од околу 2.5 хектари се наоѓала фортификацијата. На источната страна била зајакната со една кула. Во средишниот дел на утврдувањето се наоѓала акропола. Се претпоставува дека ова утврдување било за обезбедување и заштита на утврдувањето **Долно Градиште** чија пак локација била кај утоката на Мала и Голема Река во езерото Гратче на стрмно висок рид на чиј врв имало зарамнет простор. Ова утврдување имало површина од околу 2 хектари и било градено во техника *emplekton* со квалитетен ѕидарски слог. Во неговиот горен дел се наоѓало ранохристијанска базилика. Ваквата положба на двете утврдувања се претпоставува дека е пред се поради постоење на некое стратешко место (можеби рудник) во непосредна близина.

На десниот брег на Голема Река во близина на селото Јастребник се наоѓа утврдувањето **Градиште**. Сместено во планински предел, на висок рид имало поволна

одбранбена и заштитна функција. Површината која ја зафаќал одбранбениот ѕид на ова утврдување изнесувала 3 декари.

Градиште било утврдување сместено на јужниот дел од селото Мородвис во подножјето на Плачковица. Имало издолжена форма со ориентација север-југ. На највисокиот дел од јужната страна врз карпа издвоена е акропола со одбранбени ѕидови.

„Св.Спас“ претсавувало утврдување чија локација е во близина на Рамно Брдо село Полаки. Се наоѓало на висок рид што стрмно се издига кај утоката на долот Лиса во Беровска Река. На самото вештачко зарамнување на врвот на ридот оваа фортификација зафаќала површина од 2.5 хектари. Темелите на одбранбените ѕидови биле градени во техника *opus caementicium* со камен кој бил заливан со варов малтер.

Југозападно од селото Горни Балван на самото тремеѓе помеѓу селата Горно Трогерци, Батања и Горни Балван се наоѓа утврдувањето **Градиште-Киево**. Бедемите на ова утврдување кое било сместено на ридот Киево и е со доминантна положба се градени во *opus incertum* техника од необработен зеленкаст песочник кој меѓусебно бил поврзуван со земја. Вкупната негова широчина изнесувала 2.5 метри. Всушност локацијата на утврдувањето која била на највисокото возвишение на овој простор е резултат на немирните времиња во доцноантичкиот период.

Утврдувањето **Кале-Градиште** се наоѓало на 1.5 км јужно од селото Долани на висок рид кој доминира на околниот терен . На зарамнетото плато од ридот со одбранбени ѕидови широки 1.2 м утврдувањето зафаќало површина околу 2.4 хектари. Ѕидовите биле градени во техника *opus incertum*, без нагласени редови со кршен камен кој меѓу себе бил поврзуван со варов малтер.

На рид кој високо се издига над селото Долни Козјак и со доминантна позиција било сместено утврдувањето **Бандера**. Платото на врвот на ридот поставено во правец северозапад-југоисток и на југоисточниот крај малку подигнато и опкружено со стрмни падини. Широчината на одбранбените ѕидови кои се наоѓале на палтото изнесувала 2 м и се градени во техника *opus incertum* без нагласени хоризонтални редови со речен кршен камен кој меѓу себе бил поврзуван со варов малтер.

Градиште претставувало утврдување сместено на висок рид издолжен во правец север-југ кој доминира над околниот терен . Фортификацијата била со кружно утврдување.

На западниот крај на селото Пиперово на сротот на планината Серта се наоѓа утврдувањето **Градиште-Чука**. Со оваа местополжба на зарамнетот плато на ридот утврдувањето имало поглед од едната страна на реката Вардар а на другата кон лакавичката котлина. Сидините на фортификацијата зафаќале површина од околу 2.3 хектари а се граделе во *opus incertum* техника.

Во месноста позната Бавчи на еден од ридовите на Серта се наоѓа истоименото утврдување **Бавчи**. Се простирало на блага падина со површина од околу 5 декари.

Караул било утврдување кое се наоѓало на 3 км јужно од селото Горобинци на една мала височинка . Одбранбените ѕидови се граделе во *opus incertum* техника без нагласени хоризонтални редови од кршен камен кој меѓусебно бил поврзуван со варов малтер.

Утврдувањето **Мамутница** пак е лоцирано на 5 км југозападно од селото Горобинци на границата меѓу селата Трстеник,Иванковци и Цидимирци .

Од јужниот крај на селото Долно Ѓурѓанце на висок рид опкружен со стрмни падини на сите страни било сместено утврдувањето **Градиште**. Скоро половина од височината на ридот е со кружна тераса со површина од 4 хектари. На оваа траса се простирала фортификацијата која се градела во техника *opus caementicum* од кршен камен заливан со варов малтер.

Castelum-стражиисто така биле распространети по долината на река Брегалница во доцноантичкиот период. Како такви биле познати следните: Градиште-Берово, Градиште село Владимирово-Берово, Материца село Владимирово-Берово, Градиште 1 село Двориште-Берово, Градиште 2 село Двориште-Берово, Градиште село Мачево-Берово, Градиште село Панчарево-Берово, Градиште 1 село Ратеве-Берово, Градиште село Русиново-Берово, Градиште-Делчево, Мало Градиште село Свегор-Делчево, Градиште село Косевица-Македонска Каменица, Градиште село Саса-Македонска Каменица, Самовилец село Грљани-Виница, Тркањски рид село Бања-Кочани, Турски Гробишта село Бања-Кочани, Мировница село Горно Градче-Кочани, Патилаво село Зрновци-Кочани, Шилести Рид-Кочани, Градиште село Кучичино-Кочани,Црвен

Камен село Теранци-Кочани, Лозен село Горни Балван-Штип, Градиште-Шаренковец село Горно Трогерци-Штип, Градиште село Драгоево-Штип, Кула село Калаузлија-Штип, Кала (Коџоман Кааси) село Пухче-Штип, Солунски Рид село Судик-Штип и Градиште село Горно Ѓурѓанце-Свети Николе.

Градиште претставува утврдување кое е лоцирано на 7 км источно од градот Берово. Се наоѓало на рид што се издига високо над левиот брег на река Брегалница (Сл.5).

Во планинскиот предел на Ѓузелце во близина на селото Владимирово, на еден голем рид било сместено утврдувањето **Градиште**. Површината која ја опфаќале одбранбените ѕидови на ова утврдување изнесувала околу 3.5 декари.

Утврдувањето **Матерница** се наоѓало на висок рид во непосредна близина на селото Владимирово. На зарамнетото плато на ридот тоа имало доминантна позиција над целата околина.

На 1 км северно од селото Двориште на едно зарамнето плато на врвот на ридот било сместено утврдувањето **Градиште 1**. Целата фортификација зафаќала простор со површина од околу 1 хектар. Одбранбените ѕидови биле градени во техника *opus incertum* без нагласени редови.

Градиште 2 пак е лоцирано на 5-7 км југоисточно од селото Двориште, во месноста Црногорец на висок рид со зарамнето плато. Одбранбените ѕидови на ова утврдување заградувале простор помал од 1 декар.

На едно зарамнето плато на висок рид од левиот дел на река Каменица одалечено од селото Мачево околу 7 км било сместено утврдувањето **Градиште**. Имало доминантна положба над останатиот терен, а било со површина помалку од 1 хектар.

Утврдувањето **Градиште** било сместено на 2 км јужно од селото Панчарево на висок рид со доминантна положба. Тоа зафаќало површина од околу 2.5 декари. Одбранбените ѕидови се гарделе во *opus incertum* техника со кршен камен кој меѓу себе бил поврзуван со варов малтер.

Градиште 1 се наоѓало на источната периферија на селото Ратево. Сместено на висок рид ова утврдување имало доминантна положба која му овозможувала добра прегледност на околината.

3 км источно од Цами Тепе во близина на село Русиново на висок рид се наоѓало утврдувањето **Градиште**. Фортификацијата на зарамнетото плато од ридот зафаќала површина од околу 0.5 хектари.

Во близината на градот Делчево поточно на околу 2 км јужно од него е лоцирано утврдувањето **Градиште**. Неговите одбранбени ѕидови зафаќале простор со димензии 150x50 или со површина околу 1 хектар. Тие биле градени од кршен камен и варов малтер.

Мало Градиште се наоѓало 500 м источно од селото Свегор. На зарамнето плато на еден висок рид ова утврдување имало доминантна положба на околината.

Утврдувањето **Градиште** било сместено над маалото познато кај мештаните како Паровско во село Косевица. Со доминантна положба сместено на зарамнето плато на висок рид зафаќало површина од околу 1 хектар (Сл.6). Одбранбените ѕидови биле градени во техника *opus incertum* со кршен камен кој меѓу себе бил поврзуван со варов малтер.

Градиште претставувало утврдување кое било сместено на 2 км од маалото Капетановци кај село Саса. Со површина од околу 0.5 хектари се наоѓало на висок рид со зарамнето плато.

Околу 400 м јужно од маалото Маниловци, село Грљани, се наоѓало утврдувањето **Самовилец**. Неговата местоположба која била на висок рид со надморска височина од 930 м на вештачки зарамнето плато била доминантна во однос на околината. Одбранбените ѕидови на утврдувањето биле градени во *opus incertum* техника без нагласени хоризонтални редови, од кршен камен кој, меѓу себе, бил врзуван со варов малтер.

Нискиот рид познат на мештаните како Тркањски Рид на самата граница помеѓу селата Тркање и Бања претставувал место каде се наоѓало истоименото утврдување **Тркањски Рид**.

Турски Гробишта било утврдување кое е лоцирано на 300 м јужно од селото Бања. Неговата местоположба била на пространа падина покрај малата рекичка Сува Река, позната кај мештаните како Турски Гробишта .

Во месноста позната кај мештаните како Мировница која се наоѓа на 500 м јужно од маалото Граматица, село Горно Градче било сместено утврдувањето **Мировница**. Оваа фортификација зафаќала површина од околу 1 хектар.

Утврдувањето **Патилаво** се наоѓало над селото Зрновци на висок рид кој бил со доминантна местоположба (Сл.7). Одбранбените сидови сместени на зарамнето плато на ридот зафаќале површина од околу 1 хектар. Тие биле градени во opus cementicum техника од кршен камен заливан со варов малтер.

Зарамнетото плато на познатиот Шилести Рид било место каде се наоѓало истоименото утврдување **Шилести Рид**. Темелите на одбранбените сидови се граделе во техника opus cementicum, од камен кој бил заливан со малтер.

Градиште е лоцирано на 3 км јужно од селото Кучичино на висок рид со доминантна положба . Ова утврдување кое се наоѓало на вештачки зарамнет простор на ридот со своите одбранбени сидови зафаќало површина од околу 7 декари. Одбранбените сидови биле градени во opus cementicum техника од кршен камен кој бил заливан со варов малтер.

Утврдувањето **Црвен Камен** е лоцирано на 3.5 км југоисточно од селото Теранци, а на 1.5 км југозападно од селото Видовиште (воздушна линија). Се наоѓало во подножјето на планината Плачковица на место познато кај мештаните како Рамни Ниви.

Лозен се наоѓа на 2 км од селото Горни Балван од левата страна на асфалтниот пат од Горни Балван за Долни Балван (Сл.8). Утврдувањето кое се наоѓало на висок рид што му овозможувало доминантна положба над околниот терен и над коритото на река Брегалница .

Високиот рид со заоблен врв на северниот раб од селото Горно Трогерци претставувал место каде се наоѓало утврдувањето **Градиште-Шаренковец**. Оваа местоположба му овозможувала прегледност врз Овчеполската и Злетовската котлина.

На 3.5 км од јужно од селото Драгоево на еден од ридовите на планината Серта било сместено утврдувањето **Градиште**. Неговите одбранбени ѕидови се градени во *opus incertum* техника без нагласени хоризонтални редови, со кршен камен кој меѓусебно бил поврзуван со варов малтер. Се претпоставува дека во ова утврдување била сместена војска која имала задача да врши одбрана на населбата Ташли Трла сместена во непосредна близина на Градиште.

Кула е лоцирана на 2 км јужно од селото Калаузлија, на издолжен гребен кој на западниот крај стрмно се издига на десниот брег над коритото на Козјачка река, кој воедно претставува и природна препрека од непријателот . Ова утврдување било сместено на зарамнето јазичесто плато, опкружено со одбранбен ѕид кој затворал простор од околу 4.5 декари. Кула претставувала дел од одбранбениот систем на градот Баргала.

Тркалезното плато на ридот Кала кој се наоѓа на околу 600 м западно од селото Пухче претставувало место каде било сместено утврдувањето **Кала (Коџоман Кааси)**. Оваа фортификација зафаќала површина од околу 1.5 хектари. Во подножјето на утврдувањето била сместена помала населба позната како Градиште за која се претпоставува дека претставувала издвоена економија за неговите потребите.

Утврдувањето **Солунски Рид** се наоѓало на североисточната страна на селото Судик. Неговите одбранбени ѕидови затворале простор од околу 1.5 хектари.

Лоцирано на 2 км западно од селото Горно Ѓурѓанце на висок рид со зарамнето плато се наоѓало утврдувањето **Градиште**. Зафаќало површина од околу 1 до 1.5 хектари. Одбранбените ѕидови биле градени во техника *opus incertum* без нагласени хоризонтални редови од кршен камен кој меѓу себе бил поврзуван со варов малтер.

Од целокупното кратко опишување поединечно за секое од двата вида на воени утврдувања присутни по долината на река Брегалница во доцноантичкиот период може да се увиде дека тие имале одредени стратешки вредности. Тоа се должело пред се поради природата на нивната намена односно одбрана и заштита на населените и други статешки и економски значајни места. За извршување на таквите цели и задачи неопходно било поседувањето на стратешките вредности одредени преку параметри, капацитети, положби и сл. Така најчесто и двата типа воени утврдувања биле градени и стационирани на места кои имале природна заштита, достапност на ресурси и

прегледност на околината со што овозможувале ефикасна одбрана и заштита на местата кои ги обезбедувале.

Овие утврдувања својата природна заштита ја имале преку нивната местоположба на сртовите и зарамнетите платоа на ридовите каде биле опкружени со стрмни и непристапни страни кои го отежнувале и попречувале непријателскиот напад. Од големо значење било и зајакнатата фортификација односно примената на градбената техника *opus incertum* врз одбранбените ѕидини. Во утврдувањата претежно имало издвоена и доминантна акропола, како затворена целина и една или повеќе цистерни кои овозможувале подолга снабденост со вода на луѓето во случај на опсада. Кај поголемите но во мал дел и кај помалите воени утврдувања покрај присуството на војска во нив имало и цивилно население кое всушност го сочинувале семејствата на војниците. Нивното стационарање на високите места не значело само заштита од непријателските напади туку и прегледност на околината. Таквата доминантна положба им овозможувала набљудување преку кое можеле да воочат било какво непријателско движење или активност.

Воените утврдувања кои се наоѓале во долината на река Брегалница во доцноантичкиот период вршеле наменета одбрана и заштита односно биле одредени за обезбедување на разни цели. Така нивните функции и задачите биле наменети за обезбедување на рудници, патишта, граници а имало и такви кои претставувале дел од одбранбените системи на поголемите градови.

Некои од воените утврдувања во овој период по долината на река Брегалница се обновени, а останатите новоизградени. И едните и другите биле зајакнувани преку употреба на поцврсти градежни материјали и соодветни градежни техники како резултат на превземањето на одбранбените реформи за време на владеењето на Диоклецијан, Константин Велики, Теодосиј I и Теодосиј II. Ваквата изградба, поставеност и функционирање на воените утврдувања овозможувала поголема безбедност и одбрана во доцноантичкиот период по долината на река Брегалница и поради нивната ефикасност некои од нив биле прилагодувани и користени за истите цели и во понатамошниот период (средниот век).

Резиме

Природните карактеристики кои ги имала долината на река Брегалница во доцноантичкиот период овозможувале појава и развој на населени места кои биле од големо црковно и економско значење. Меѓутоа тоа било период кога целата македонска територија била под постојани надворешни напади. Така за заштита на населените места се граделе утврдувања од воен карактер. По долината на река Брегалница во доцноантичкиот период се појавуваат два вида воени утврдувања: Castelum-гратчиња (oppidum) и Castelum-стражи(speculae). Овие утврдувања имале свои стратешки вредности и карактеристики кои им овозможувале соодветна одбрана и заштита на населението и материјалните добра.

ISSN 0579-0263

ИСТОРИЈА

год. XLIX, бр.1

Здружение на историчарите на Република Македонија

JOURNAL OF HISTORY

year XLIX, N° 1

Association of the Historians of the Republic of Macedonia

ЗИРМ
ЗИРМ

Скопје 2014 Skopje

ИСТОРИЈА, год. XLIX, бр.1
JOURNAL OF HISTORY, year XLIX, No 1

Редакција:

Антонио РИГО (Италија)
Ендрју П. РОАЧ (Велика Британија)
Лила МОРОЗ – ГЖЕЛАК (Полска)
Денис ОЗДЕН (Турција)
Маја АНГЕЛОВСКА-ПАНОВА (Македонија, главен и одговорен уредник)
Лилјана ГУШЕВСКА (Македонија)
Катерина МИРЧЕВСКА (Македонија)
Драган ЗАЈКОВСКИ (Македонија, секретар)
Игор ЈУРУКОВ (Македонија)

Editorial Board:

Antonio RIGO (Italy)
Andrew P. ROACH (United Kingdom)
Lila MOROZ-GRZELAK (Poland)
Denis ÖZDEN (Turkey)
Maja ANGELOVSKA-PANOVA (Macedonia, Editor in Chief)
Liljana GUSHEVSKA (Macedonia)
Katerina MIRCHEVSKA (Macedonia)
Dragan ZAJKOVSKI (Macedonia, Secretary)
Igor JURUKOV (Macedonia)

Лазична редакција: Лилјана ГУШЕВСКА
Macedonian language editor: Liljana GUSHEVSKA

Адреса на ЗИРМ: Григор Прличев, бр.3, 1000 Скопје, Република
Македонија
Address of AHRM: Grigor Prlichev, No 3, 1000, Skopje, Republic of
Macedonia
www.zirm.org

Печати: САК-СТИЛ
Printing: SAK-STIL

Печатењето е финансирано од Министерството за култура на Република
Македонија
Printing is funded by the Ministry of Culture of the Republic of Macedonia

СТАТИИ /

Трајче НА
СТРАТЕШ
УТВРДУВА
ПО ДОЛИ

Michel GYR
MANICHA
BUDDHA A

Габриела С
ГОТИТЕ М
ТРАНЗИЦИ

Драган ЗАЈ
БОРБАТА Э
ВО ВРЕМЕ
КОНСТАНТ

Martin HUS
END OF AN
MIDDLE AC
SLOVAKIA

Ненад МИЛ
СПОРОТ ОВ
ПЕРЦЕПЦИ

Peter IVANI
JOURNEYS
THE YEARS

Митко Б. П
САМУИЛОВ
РЕПРЕЗЕНТ

СОДРЖИНА CONTENTS

СТАТИИ / ARTICLES

- Трајче НАЦЕВ, Драган ВЕСЕЛИНОВ**
СТРАТЕШКИТЕ ВРЕДНОСТИ НА ВОЕНИТЕ
УТВРДУВАЊА ВО ДОЦНАТА АНТИКА
ПО ДОЛИНАТА НА РЕКА БРЕГАЛНИЦА 7
- Michel GYBELS**
MANICHAËISM, A RELIGION INSPIRED BY JESUS,
BUDDHA AND ZARATHUSTRA..... 21
- Габриела СИМОНОВА**
ГОТИТЕ МЕЃУ ПАГАНСТВОТО И ХРИСТИЈАНСТВОТО:
ТРАНЗИЦИЈА, ТРАДИЦИЈА И РЕПЕРКУСИИ 33
- Драган ЗАЈКОВСКИ**
БОРБАТА ЗА ЦРКОВНА ПРЕВЛАСТ ВО МАКЕДОНИЈА
ВО ВРЕМЕТО НА АКАКИЕВАТА ШИЗМА (484–518):
КОНСТАНТИНОПОЛ VSРИМ 49
- Martin HUSÁR**
END OF ANTIQUITY AND BEGINNING OF THE EARLY
MIDDLE AGES (4TH – 8TH CENTURY) IN TODAY'S
SLOVAKIA AND MACEDONIA 61
- Невад МИЛАНОВИЌ**
СПОРТ ОКОЛУ ИКОНИТЕ ВО ВИЗАНТИЈА И
ПЕРЦЕПЦИЈАТА НА КОНСТАНТИН ФИЛОСОФ 77
- Peter IVANIČ, Martina LUKÁČOVÁ**
JOURNEYS OF ST. METHODIUS WITHIN
THE YEARS 860 - 881 89
- Митко Б. ПАНОВ**
САМУИЛОВАТА ДРЖАВА ВО ВОЕНАТА И ДУХОВНАТА
РЕПРЕЗЕНТАЦИЈА НА ЈОВАН ГЕОМЕТАР..... 105

Dragan GJALEVSKI BYZANTINE "JUST" WAR AND IMPERIAL INTERESTS IN THE BALKANS DURING THE TENTH CENTURY	125
Орданчо ПЕТРОВ СРЕДНОВЕКОВНИТЕ КАМЕНОФРЛАЧКИ ПОСТРОЈКИ ОД ТВРДИНАТА ПРОСЕК ВО СПИСИТЕ НА НИКИТА ХОНИЈАТ	137
Александар МЕШКОВ КУЛТОТ НА СВЕТЕЦОТ И ЗНАЧЕЊЕТО НА МАНАСТИРОТ СВ. ГАВРИЛ ЛЕСНОВСКИ	147
Elizabeth TIMBERLAKE-NEWEL SIFTING THROUGH THE PAST—INQUISITIONAL CONFESSION IN BOLOGNA AND GAME THEORY.....	157
Лилјана ГУШЕВСКА НАВРАЌАЊЕ КОН ДРАМАТА <i>МАКЕДОНСКА</i> <i>ЕМИГРАЦИЈА</i> ОД ВОЈДАН ЧЕРНОДРИНСКИ	171
Димитар Љоровски ВАМВАКОВСКИ ГРЧКАТА ПОЛИТИКА КОН ОСМАНЛИСКА МАКЕДОНИЈА (1900-1903): ПЕРИОД НА РЕОРГАНИЗАЦИЈА И ДУАЛИЗАМ.....	183
Македонка МИТРОВА СРПСКАТА ПАРАВОЕНА ОРГАНИЗАЦИЈА ВО ОСМАНЛИСКА МАКЕДОНИЈА (1903-1908)	201
Ирена АВИРОВИЌ РЕГИСТРИРАЊЕТО НА МАКЕДОНСКИТЕ ИСЕЛЕНИЦИ ВО СОЕДИНЕТИТЕ АМЕРИКАНСКИ ДРЖАВИ ВО МЕЃУВОЕНИОТ ПЕРИОД: ИДЕНТИТЕТСКА РАСПРАВА.....	219
Ledia DUSHKU ALBANIA AND GREECE IN THE COURSE OF THE FIRST BALKAN WAR	233

Надежда ЦВ
АГРАРНАТА
(според пошва)

Марјан ПВА
МАКЕДОНС
МАКЕДОНС
ОРГАНИЗА
СВЕТСКА В

Александар
УСТАВНО-П
МАКЕДОНС
НА СЕКУЛА

Драгана По
МУЗЕЈОТ Н
СЕЌАВАЊЕ

Ruzica SAC
HISTORICAL

МАТЕРИЈА

Славчо КО
АРХИВСКИ
ФАМИЛИИ
БЕЛАЗЕЛКО

Марина М
ALBANIAN
OHRIDKAY
OF RUSSIA

Александар
ЗНАЧАЈНИ
ВЕРСКА С

TS IN
..... 125

ОЛКИ
ИТА
..... 137

..... 147

..... 157

..... 171

..... 183

..... 201

ИЦИ
..... 219

RST
..... 233

Надежда ЦВЕТКОВСКА, Лидија ЃУРКОВА
АГРАРНАТА СТРУКТУРА НА ТЕТОВСКИОТ ОКРУГ
(според пописот на населението од 31 март 1931 година) 249

Марјан ИВАНОВСКИ
МАКЕДОНСКИ НАЦИОНАЛЕН ФРОНТ: ПРВАТА
МАКЕДОНСКА ЕМИГРАНТСКА ПОЛИТИЧКА
ОРГАНИЗАЦИЈА ВО ЗАПАДНА ЕВРОПА ПО ВТОРАТА
СВЕТСКА ВОЈНА 257

Александар СПАСЕНОВСКИ
УСТАВНО-ПРАВНИ АСПЕКТИ НА
МАКЕДОНСКИОТ СОЦИЈАЛИСТИЧКИ МОДЕЛ
НА СЕКУЛАРИЗАМ 267

Драгица Поповска
МУЗЕЈОТ НА ХОЛОКАУСТОТ ВО СКОПЈЕ: МЕСТО НА
СЕКЌАВАЊЕ 281

Ruzica SACANOVSKA
HISTIRICAL BASIS OF SOCIOLOGICAL METHODOLOGY.. 291

МАТЕРИЈАЛИ/ MATERIALS

Славчо КОВИЛОСКИ
АРХИВСКИ ДОКУМЕНТИ ЗА ТРИ ТРГОВСКИ
ФАМИЛИИ ОД ПРИЛЕП: ПОПОВИ, ВРТАНОВИ И
БЕЛАЗЕЛКОВИ 303

Марина Михайловна ФРОЛОВА
ALBANIAN AND SLAVIC POPULATION OF THE
ONHRIDKA YMAKAMLYK ACCORDING TO THE REPORTS
OF RUSSIAN DIPLOMATS (60-IES OF THE XIX C.) 313

Александар МАНОЈЛОВСКИ
ЗНАЧАЈНИ ПОДАТОЦИ ЗА РАБОТАТА НА ЕВРЕЈСКАТА
ВЕРСКА ОПШТИНА ВО СКОПЈЕ ВО 1946 ГОДИНА..... 335

Александар СИМОНОВСКИ
ЗАПИСНИК ОД СОСЛУШУВАЊЕТО НА БОГЕ
АТАНАСОВ ВЕЛЕСКИ НА 15 ЈАНУАРИ 1947 ГОДИНА..... 343

Борче ИЛИЕВСКИ
АРХИВСКИ МАТЕРИЈАЛИ ЗА ИСТОРИЈАТА НА
МАКЕДОНСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА (ПРЕДЛОГ-
УСТАВОТ НА МАКЕДОНСКАТА ПРАВОСЛАВНА
ЦРКВА) 351

ПРИКАЗИ / BOOK REVIEWS

Марија ПАНДЕВСКА
СТО ГОДИНИ ОД БАЛКАНСКИТЕ ВОЈНИ, ПРИЛОЗИ ОД
НАУЧНИОТ СОБИР ОДРЖАН НА ЗИ 4 ДЕКЕМВРИ 2012
ГОДИНА, МАНУ, СКОПЈЕ 2013..... 371

Трајче НАЦ
Драган ВЕС
Универзитет
„Гоце Делчев“

УДК 904 (497)
94: 623.1 (497)

Релјеф
долината на
населени мо
населените
развојот на
Готите во 26
со тоа и до
односно пор
било неопт
одбрана и з
техники и
јавни градб
Важа
овозможува
вредно пре
Танзлот о
(оридас), ка
(viciusitas)

Трајче На
Делчев“, 201

